

BRUKARUNDERSÖKNING 2012

KYRKOGATANS GRUPPBOSTAD

Inledning

Varje år genomförs brukarundersökningar vid Hägersten/Liljeholmens stadsdelsförvaltning. Vanligtvis är dessa baserade på enkäter, men det är också brukligt att göra en mer omfattande undersökning, via intervjuer, vid en utvald verksamhet. Detta år genomfördes en intervjuundersökning bland de boende på Fruängens Kyrkogata 14, ett socialpsykiatriskt gruppboende för personer med psykiska funktionsnedsättningar.

Kyrkogatans gruppboende består av tre våningsplan i en byggnad i Fruängens centrum. På de två första våningarna inryms sjukgymnastik och distriktssköterskemottagning. Därefter följer gruppboendets tre plan med sex till åtta lägenheter på varje, fördelade utefter en lång korridor. Till två av våningsplanen hör ett kök och ett gemensamhetsutrymme, till ett av planen endast kök. I anslutning till varje våningsplan finns en låst dörr som de boende öppnar med egen nyckel. I änden på varje korridor finns en balkong där många av de boende röker.

Kyrkogatan är bemannat dygnet runt med sovande jour. Det finns nio medarbetare som benämns boendestödjare samt en nyanställd sjuksköterska som även är arbetsledare. Personalen (utom sköterskan) är uppdelad i grupper om tre på varje våningsplan. Då personalen går på schema finns alltid minst en person per våningsplan dagtid. För det personliga behovet av hjälp och stöd i anslutning till varje bostad har den boende boendestöd – från varje dag till ca en gång i veckan. Den fasta personalen på varje våningsplan ombesörjer detta, vilket innebär att varje boende har tre boendestödjare som alternerar, beroende på vem som är i tjänst just den dagen.

Frukost och middag serveras på varje våningsplan. Gemensamhetsutrymmena är alltid öppna, köket är öppet dagtid. Var femte vecka har de boende ett så kallat bomöte tillsammans med personalen och chefen för verksamheten. Detta är ett sammanhang där de boende ges möjlighet att komma med synpunkter med målsättningen att kunna förändra och förbättra efter deras önskemål.

Intervjuerna

Intervjuerna genomfördes under två dagar av två utredare inom social omsorgs stab. Personalen hade förberett de boende på att utredarna skulle komma för detta ändamål. Intervjuerna genomfördes oftast i den boendes lägenhet, men vid några tillfällen i gemensamhetsutrymmet efter den boendes önskemål. Intervjuerna varade mellan 10 minuter och ca en timme (de flesta mellan 10 och 15 minuter).

Vanligtvis bor 21 personer i gruppboendet, men vid intervjutillfällena fanns endast 18 personer där (två var intagna på sjukhus, en person hade nyligen avlidit). Två av dessa 18 ville inte medverka. Således intervjuades 16 personer.

Flera av de intervjuade har bott på andra gruppboenden eller liknande innan de flyttade till Kyrkogatan och kan jämföra med andra erfarenheter. Många av de som bor på Kyrkogatan har mycket omfattande behov av vård och stöd. För en del kan även svårigheter att kommunicera vara en del av problematiken. Detta kunde även avspeglas i intervjusituationen med begränsade möjligheter att få tillfredsställande svar på alla frågor. En annan aspekt att beakta är risken att få socialt önskvärda svar. Att ställa frågor om en av tillvarons mest grundläggande hörnstenar – boendet – kan upplevas som känsligt. Särskilt som de boende i detta fall befinner sig i beroendeställning i förhållande till socialtjänsten i allmänhet och personalen vid gruppboenden i synnerhet. Detta bör alltså påpekas utan att för den skull underminera de svar och resonemang som de boende på Kyrkogatan delgivit oss.

Det övergripande syftet med intervjun var att ta reda på hur de boende trivs i gruppboendet. Intervjuerna var uppbyggda kring olika frågeområden och hade karaktären av ett samtal. Följande frågeområden avhandlades: *Trivsel, behov av stöd och hjälp* samt *måltiderna*. Intervjuerna har tecknats ned för hand. Detta kan innebära att de citat som följer nedan inte alltid är exakt ordagrant återgivna.

Resultat

Trivsel i allmänhet

På frågan om hur de boende trivs i allmänhet menar en övervägande del att de trivs bra, även om vissa modifierar sina svar när trivseln diskuteras mer specifikt. Det finns dock också personer som inte trivs, eller är ambivalenta.

Här följer några kommentarer:

- Så där fullfjädrad trivsel kan det inte bli. Det blir det aldrig när man bor borta.
- Jag trivs bra. Det här är bästa stället.
- Jag trivs bra. Jag har fått nya möbler, skulle vilja ha större radio, annars är det bra som det är.
- Jag trivs rätt bra. Det är ett rätt så lugnt ställe, inte så bråkigt och det är bra med lite sällskap.

- Det som är bra är att vi är ganska fria. Vi är ute mycket och då är det väldigt fint att personalen spar middag till oss. Så var det inte i X där vi bodde förut. En annan bra sak är att det finns personal på natten – om man får ångest kan man ringa hit och inte till akuten. Läget är också bra, nära till vårdcentralen.
- Det är ganska bra på Kyrkogatan, faktiskt. Man blir behandlad med respekt för den personliga integriteten. Det är lugnare här än i X där jag bodde i egen lägenhet. Fast ibland är de medboende jobbiga och störiga när man ligger och vilar. De går ut i korridoren och stör.
- Jag trivs dåligt. Jag trivs relativt bra. Jag vill inte klaga, jag är relativt nöjd.
- Jag känner mig inte hemma här.
- Jag trivs dåligt. Det är för mycket människor, de är för sjuka, en del är jobbiga. Fruängen är rena gettot, ungdomar som jävlas och tigger cigaretter. Jag trivdes bättre i X.
- Jag vantrivs. Jag vill flytta härifrån. Jag trivdes bättre i X.
- Jag trivs inget vidare, men förra stället var inte så bra det heller.

Somliga anger skäl till varför de trivs bra eller till att de inte trivs, andra nöjer sig med ett konstaterande. Flera av de intervjuade jämför med andra ställen de bott på tidigare. I ljuset av dessa erfarenheter trivs man bättre – eller sämre. Några av de boende menar att det är påfrestande att så många människor med problem är samlade på ett och samma ställe. Andra tar upp positiva aspekter som att maten sparas när man kommer senare, att det finns personal på natten och att läget i Fruängens centrum är bra. Åter andra upplever sig trakasserade av ungdomarna som rör sig i centrum. Det finns också uttalanden som indikerar att gruppboenden inte upplevs som ens hem.

Stöd och hjälp

De som bor på Kyrkogatan har ofta omfattande behov av stöd och hjälp och personalen har en dubbel funktion på gruppboendet. Dels som en gemensam resurs för de boende, dels som boendestödare åt specifika personer där praktisk hjälp i lägenheten ingår, ofta en gång per vecka.

I allmänna ordalag beskrivs personalen ofta som ”bra” och ”hygglig”.

- Jag trivs ganska bra med personalen. De är rätt snälla. Det ska bli ny personal, det kanske blir bra. De gör väl så gott de kan.

- Personalen är mån om att vi ska må bra. Jag har X1, X2 och X3 och har väldigt bra kontakt med X1 som uppmuntrar och berömt. X2 är lite fyrkantig.
- Jag trivs utmärkt med personalen. Har X1 och X2.
- Det får duga. Jo, de är snälla.
- X är min personal. Vi brukar dammsuga och torka golv tillsammans. Personalen är hygglig
- De är relativt snälla och hyggliga.

Personalen utgör ett viktigt stöd för dem som bor på gruppboendet och det är givetvis ytterst väsentligt att de boende också upplever personalen som just *stödjande*. Den praktiska hjälp som de boende får i sina lägenheter, i form av städning, tvätt och dylikt, är de intervjuade ofta nöjda med. Både vad gäller hur ofta och vad man får hjälp med.

- Vi hjälps åt att städa. Det är lätt att få tag i personal.
- Jag brukar hjälpa till att städa när boendestödet är här, men ibland hetsar de.
- Jag behöver hjälp med att dammsuga, diska, torka golven och borden. Får hjälp en gång i veckan, ca en timme. Det är lagom.
- Jag får hjälp med att tvätta och städa men jag vill sällan ha hjälp.
- Jag får hjälp med hygien och tvätt, städning ibland. Jag försöker efter bästa förmåga. Ibland är stödet tillräckligt.
- Jag får den hjälp jag behöver.
- Jag har boendestöd en gång ett par timmar i veckan och får då hjälp med att städa och hålla snyggt i lägenheten. Pratar ett par minuter med personalen. För det mesta är det samma person som kommer.

”Personalen” är dock en rad olika personer och det kan också vara så att med vissa trivs man bra, med andra inte. Flera av de boende uttrycker att de helst vill ha en specifik person. Detta gäller det individuella stödet i form av boendestöd hemma, i lägenheten.

- Jag har nu tre kontaktpersoner. Det är tre som ska turas om. Intervjupersonen berättar vidare om en av sina kontaktpersoner: Henne kan

man prata med om lite av varje. Jag vill helst ha X1. Är hon ledig eller sjuk då får man ta de andra. Men när hon är här, då brukar jag få henne. Man faller för vissa personer.

I en rad studier konstateras att relationen mellan personal och personer med psykiska funktionsnedsättningar är av avgörande betydelse för stödets effektivitet, för välbefinnande och möjlighet till återhämtning (Topor 2004, Denhov 2008, Andersson 2009, Skårner 2012).

I en specifik undersökning om boendestöd framkommer att relationen mellan boendestödjare och den boende är av avgörande betydelse för att stödet skall upplevas stödjande. I relationen måste det finnas ett *socialt klimat* som indikerar ett *genuint intresse för personen, omtanke och omsorg* samt *respekt för individens integritet* (Andersson 2009). Överfört till gruppboendestaden blir även det sociala klimatet mellan personalen där och de boende avgörande när det gäller frågan om stöd. Intervjuerna vittnar om att det sociala klimatet inte alltid innehåller dessa aspekter och att stödet ibland brister i vissa avseenden. Det rör sig dels om händelser som uttrycker *bristande omsorg* om de boende, dels upplevelser av *dubbla budskap*.

- Personalen säger ena dagen ”det är inte vårt jobb”, andra dagen säger de ”säg bara till”. Inte undra på att man blir schizofren.
- Säg till personalen att sluta med dubbla budskap. Jag får inga svar av personalen. Jag får inte alltid hjälp när jag ber om det. Då blir jag ledsen.
- Jag skulle vilja lära mig spisen. Jag får inte till fullo det stöd som är beviljat enligt beslut och genomförandeplan (underskriven av personalen). Det står bland annat att personalen ska hjälpa till att ringa men det har de inte gjort utan säger istället: ”det är inte vårt jobb”. Jag undrar vad deras jobb är. Det finns vissa oklarheter. Jag har också bett om hjälp att hänga upp några tavlor sedan jag flyttade in. Det finns ingen borrh och det är inte deras jobb, säger personalen. Det finns en osäkerhet kring vad de ska och inte ska göra. Ibland känner man sig utsatt – vad har vi för stöd? Vad har vi boendestödet till? Men X har vi fått en bra relation till, nu ringer hon.
- Det springer så mycket folk här, man vet knappt vem som är personal. En del gör stort väsen av att de är personal. De springer om vartannat. Personalen har dålig utbildning. De säger att vi får klara oss själva. De måste hjälpa oss om de kan. Det går så fort att vi inte hinner med när de ska hjälpa. (...) Jag vet inte vad jag behöver för hjälp. Personalen har inte tid. De unnar sig mycket fritid.

Omsorg och omtanke kan ta sig många uttryck och kan bland annat handla om att på olika sätt skapa trivsel för dem som bor på gruppboendet. Nyligen beslutades – efter ett möte där en av de boende tagit initiativ till förslaget – att ha ”fredagsmys” tillsammans.

Intervjuare: Det ska visst bli chips och popcorn på fredagarna. Tycker du det är bra? - Alltid något.

Att intervjuja på plats, i någons egen miljö, är också att observera. De flesta intervjuer ägde rum i intervjupersonernas lägenheter. Vi kunde notera att vissa hemmiljöer kan anses vara mycket torftiga (å andra sidan är detta en utomstående bedömning som kan motsäga den boendes egna önskemål). Vi kunde också notera uppsatta tavlor och dylikt som stod på golvet, lutade mot väggen, trots att personerna bott där en längre tid.

På frågan om det finns *tillräckligt* med personal menar de flesta att det gör det, *förutom i vissa situationer*. Det gäller när någon mår dåligt, när någon i personalen är sjuk och känslan av trygghet på helgen.

- Tre på varje plan bör räcka. Men om de är sjuka och det inte kommer någon vikarie kan det blir för lite.
- För mycket personal ibland. För lite ibland.
- Det är för lite personal, skulle vara mer dygnet runt.
- Det är bra att det finns personal på natten om man får ångest. Då kan man ringa hit istället för till akuten.
- Personalen är bra, snälla och hyggliga, men kanske skulle det finnas mer personal för folk som mår dåligt. Då skulle de kunna hantera bättre om någon medboende blir våldsam. På kvällar och nätter är det okej med personal, men kanske skulle det vara mer personal på helgerna, då skulle jag känna sig säkrare. Om det fanns mer personal skulle jag vilja resa.

Det sista citatet uttrycker också något om livet utanför själva gruppboendet. Det uttrycker önskemål om att personalen skulle kunna bli en förlängning in i andra sammanhang och upplevelser.

Maten och kaffet

Varje dag serveras frukost och middag. Lunch får hyresgästerna ordna med på egen hand förutom de som äter lunch på någon av sysselsättningsverksamheterna.

- Att det inte är någon lunch på vardagarna är inte så bra. Det är lite långt att vänta till fyra, halv fem. Intervjuare: Äter du inget på dagen? - Jag har lite kex och karameller att stoppa i mig när jag är hungrig. Annars är det bra och tilltagen mat. Men om vi får fläskkotlett får vi bara en bit var, det beror på vad det är för mat.
- Jag handlar med personalen en gång i veckan. Vi köper mat som jag värmer i mikron under dagen.
- Till lunch dricker jag kaffe och äter en kaka.

Middag serveras ca klockan 16.30 på respektive våningsplan. De intervjuade berättar att personalen brukar knacka på dörren och tala om att det är mat. Ibland brukar de boende hjälpa till med dukning – det finns ett schema uppsatt för detta. När det gäller maten säger en av de intervjuade: ”Vi står i kö och så får vi”. Det vill säga de boende står i kö i och väntar på att personalen lägger upp maten på tallriken. En boende på ett annat våningsplan menar att de får ta själva. När ytterligare en annan av de boende tillfrågas om hur det är att få maten upplagd på detta sätt säger personen: ”Det är bättre än förut. När jag kom var det stora pytsar och plåtar på bordet, det var svårt att få plats att äta. Det är bättre som det är nu.” Andra som intervjuats menar att det går bra att stå i kö och få maten upplagd.

- Maten är bra. Man blir mätt. Jag äter lunch på [Verksamhet X] varje dag, utom på helgerna.
- Maten är bra, skaplig. Jag tycker om kaffe och tycker det är snålt med bara en kopp.
- Maten är bra. Personalen proppar i oss för mycket.
- Det är tillräckligt med mat, man får ta flera gånger. Det är ok med bara en till två koppar kaffe. De har öppnat för fika på plan tre, två gånger om dagen. Man kan gå dit och ta kaffe.
- Middagarna är ok. Vi dukar, de gör i ordning en tallrik. Det beror på personalen om man får påfyllning. Man får två koppar kaffe på morgonen, en på kvällen och en kopp efter maten. Det är väl ok. Det är ganska trevliga middagar, äter här varje dag.
- Det är klen med maten. Det är otillräckliga portioner och för lite kaffe.

- Vi tar mat själva i köket. Det är lugnt och stilla vid matbordet och inga problem med att få mer mat. Det är bra frukost också. Personalen kommer och knackar på och tar fram medicinen ur medicinskåpet innan frukost. Jag har börjat äta bättre nu, har blivit tryggare med åren och med annan medicin.
- Middagen är klockan halv fem. Det är många munnar som ska mättas. Maten är god. De lagar bara en portion. Jag tycker att alla ska få lika stora portioner. Det är inte rättvist här.
- Det är bra mat, jag blir mätt.

Den gemensamma middagen (och frukosten) är en dagligt återkommande gemensam aktivitet för de boende och för personalen. Personalens rutiner kring maten – och kaffet – tycks avspegla hur vanor skapas utifrån vad som är *praktiskt för personalen* och inte utifrån idén om det avinstitutionaliserade, hemlika boendet. En sådan idé torde innefatta ett dukat bord med mat i skålar och karotter och det sociala samspel kring bordet som följer av ett sådant arrangemang.

Efter maten får de boende endast en kopp kaffe. ”Det räcker”, säger en del. ”Det är för lite” eller ”det är snålt”, säger andra. Oavsett synpunkterna kring kaffemängden kvarstår det faktum att personalen bestämmer hur mycket kaffe de som bor i detta gruppboende ska dricka. Om en person inte kan hantera ”fri tillgång” till kaffe, så får hela kollektivet på detta sätt underordna sig personalens beslut.

Diskussion och slutsatser

En viktig faktor för trivseln på gruppboendestäder utgörs av personalen och hur de uppfattas av de boende. Här bör sägas att de boende på Kyrkogatan generellt uttrycker att personalen är hygglig och snäll och det framkommer inte några tecken på dålig behandling. Personalen och de regler som de upprättar har avgörande betydelse för den kultur och atmosfär som skapas på gruppboendet; huruvida det skapas ett gruppboende med institutionella eller hemlika förtecken.

Att arbeta vid en gruppboestad är en svår uppgift. Det gäller att balansera mellan de boendes behov av självständighet, behov av stöd och de villkor som skapas just för att det *också* är ett gemensamt boende med gemensamma villkor. Att låsa dörren till köket på natten blir kanske nödvändigt om maten annars försvinner, vilket drabbar alla som bor i gruppboestaden. Eller har man försökt någon annan lösning? Att skopa upp maten på de boendes tallrikar kan knappast vara nödvändigt. Det har förmodligen blivit en praktisk och lättsam lösning för personalen. Här, i dessa två exempel ligger det svåra, här finns *dilemmat*. Att som personal inte glömma bort att detta ska vara ett hem för ett antal *individer*, ja i själva verket lika många hem som antalet personer som bor där. Ibland kräver ett gemensamt boende gemensamma lösningar som inte passar alla individer. Men – sådana lösningar kan inte skapas av slentrian utan måste diskuteras. *Vad händer*

om vi låser köksdörren? *Vad händer* om man aldrig får ta sin mat själv? Vilken miljö är det vi skapar? Hur påverkar detta de boende och deras liv? Hur påverkar detta den vardag som formas i samspel med hyresgästerna, med personalen och den fysiska miljön? Hur är det att, som en person säger, ”bo borta”?

I den tillsynsrapport över gruppboendet på Fruängens Kyrkogata som Socialstyrelsen författade i december 2011 framkommer att ”...man anser att antalet lägenheter är för många och inte fullt ut uppfyller de krav som ställs på en fullvärdig bostad. Boendet ger en institutionell prägel och är samlokaliserad med hälso- och sjukvårdsmottagningar.”

Det är ofrånkomligen så att gruppboendet på Kyrkogatan ger ett institutionellt intryck. Utredarna vid avdelningen för social omsorg som genomfört intervjuerna menar dock att en del av den fysiska miljön är påverkbar för att öka trivsel och hemkänsla. Den fysiska miljön skulle kunna göras mer hemlik – det gäller såväl de gemensamma utrymmena, som korridorer (med reservation för vissa begränsningar med hänsyn till brandrisken) och vissa lägenheter (det sistnämnda givetvis med de boendes godkännande). Avinstitutionalisering handlar dock inte bara om den fysiska miljön utan i hög grad om personalens förhållningssätt, om en höggradig individualisering och det sociala klimat visavi de personer som bor i gruppboendet.

I en forskningsrapport av Dag Tidemalm (2000) om en gruppboende i Hässelby återfinns den här typen av dilemma och diskussioner:

”Det finns regler och rutiner som ska få tillvaron att fungera för en grupp människor, hyresgäster och personal. Det finns också regler och rutiner som lever sitt eget liv, därför att det bara ”är” så eller för att det är ”lättast” så i en verksamhet. Hur undvika att regler och rutiner blir sådana som lever sitt eget liv – som i gångna tiders institutioner – i en gruppboende för psykiskt funktionshindrade?”

Att urskilja vilka gemensamma regler och rutiner som är till gagn för brukarna och vilka som uppkommer av gamla (sjukhus-)vanor eller för att de är den lättvindigaste lösningen är centralt i gruppboendets gemensamma boende. Det är också en central fråga i uppbyggnaden av icke-sjukhusbaserade alternativ för psykiskt funktionshindrade efter psykiatrireformen.” (s 49-50)

Avslutningsvis bör framhållas:

- Att det är viktigt att *personalen ständigt för diskussioner* om vad som är nödvändigt och varför och vilka konsekvenser det kan få och att söka individuella lösningar.
- Att omsorg och omtanke är en viktig komponent i stödet och även för att skapa en trivsamt och hemlik psykosocial miljö.

- Att den fysiska miljön torde kunna förbättras för att skapa en mindre institutionspräglad och mer trivsamt och hemlik fysisk miljö.

Litteratur

Andersson (2009) *Vardagsliv och boendestöd. En studie om människor med psykiska funktionsnedsättningar*. Institutionen för socialt arbete, Stockholms Universitet.

Denhov, A. (2008) *Hjälpande relationer i psykiatrisk öppenvård, en intervjustudie*. FoU-enheten, Psykiatri Södra Stockholm.

Skårner, A. (2012) I gränslandet mellan hem och institution- hyresgästers perspektiv på att ha bostad med särskild service. FoU i Väst. Fou-rapport 1:2012.

Tidemalm, D. (2000) *Det gemensamma boendets villkor. Ekeby, en gruppbostad för psykiskt funktionshindrade i Hässelby*. Rapport 3. FoU-enheten/psykiatri västra Stockholm.

Topor, A. (2004) *Vad hjälper? Vägar till återhämtning från svåra psykiska problem*. Stockholm: Natur och Kultur.